

АДАПТАЦІЯ ДО НОВИХ РЕАЛІЙ НАВЧАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті аналізується проблема адаптації учнів 1-4 класів до умов воєнного стану, а також заходи щодо забезпечення їх безпеки та ефективності навчального процесу. Виокремлюються поради вчителям для полегшеної успішної адаптації до навчання учнів початкової школи в умовах збройного конфлікту.

Ключові слова: навчання, учні початкової школи, воєнний стан, освіта, адаптація до нових реалій.

The article analyzes the problem of adaptation of students of grades 1-4 to the conditions of martial law, as well as measures to ensure their safety and the effectiveness of the educational process. Tips for teachers to facilitate successful adaptation to education of primary school students in conditions of armed conflict are highlighted.

Key words: education, primary school students, martial law, education, adaptation to new realities.

Мета. Метою написання статті є характеристика (виокремлення) умов полегшеної адаптації дітей та педагогів до навчання в умовах військового конфлікту, виокремлення ефективних порад вчителям. Виходячи з мети статті, нами були поставлені наступні завдання: виділити чинники ефективної адаптації школярів до освітнього процесу; розроблення рекомендацій педагогам для полегшеної адаптації до нових реалій.

Актуальність теми. Війна – тяжке випробуванням для суспільства та людства в цілому. Вона приносить невимовну кількість страждань, руйнування та втрат, а також залишає довготривалий слід у культурі та історії країн, що брали в ній участь. Раніше багато педагогів займалися дослідженням навчання дітей під час війни, оскільки це є важливою сферою освітньої практики. Жан Піаже – швейцарський психолог та педагог, досліджував розвиток дитячого мислення та навчання в різні періоди життя, включаючи військові конфлікти. Анна Фрейд – австрійська психоаналітик та педагог, зосереджувала увагу на психологічних аспектах навчання та психічного здоров'я дітей. Василь Сухомлинський – український педагог, який працював під час Другої світової війни, активно вивчав питання навчання та виховання дітей в умовах військових дій. Дані освітяни внесли значний внесок у розуміння та покращення умов навчання дітей під час війни, а їхні дослідження та педагогічні методи використовуються дотепер.

Сучасний світ, як епоха геополітичних змін та глобальних конфліктів, нерідко стикається з непередбачуваними ситуаціями, включаючи воєнні конфлікти та військовий стан. Війна змінює цінності та можливості людей,

має відображення на їхньому психологічному стані. Умови військового стану становлять серйозні виклики в усіх сферах суспільства, в тому числі і в системі освіти. Тому в наш час, коли загроза військових конфліктів не є абстрактною ідеєю, а стає реальною для багатьох країн, важливо мати чіткий план навчання дітей у військових умовах й знати механізм його впровадження. Навчальні заклади залишаються не тільки місцем виробництва знань, а й центрами адаптації до непередбачуваних ситуацій, збереження психологічного стану та фізичного здоров'я дітей, в нашому випадку – учнів початкової школи. Сучасні літературні джерела є не досить багаточисельними щоб їх вивчати, аналізувати в дійсності, адже часи змінились й війна в наші дні вимагає дещо іншого підходу до навчального процесу та взаємодії з людьми в цілому. Так як ці речі ніхто не дослідив в повному обсязі, вони є тими, які треба вивчати. У даного питання яскраво виражена актуальність.

Виклад основного матеріалу. Адаптація до нових реалій є невід'ємним етапом у житті кожної особи, а останні навколишні умови постійно змінюються. Цей процес може включати в себе адаптацію до нового місця проживання, навчання, роботи, соціокультурного середовища або навіть до нових життєвих умов. Формування сприятливого для адаптації дитини середовища, систематичного навчання та розвитку особистості забезпечуватиме їй подальше успішне навчання та виховання [2].

Проаналізувавши літературу з даного аспекту, можна виділити наступні чинники, котрі значно полегшують адаптацію учасників освітнього процесу:

1. Розуміння воєнного стану та його вплив на освіту.

Воєнний стан являє собою особливий правовий режим, котрий вводиться в усій країні або лише в окремих її місцевостях у зв'язку зі збройною агресією чи загрозою нападу, небезпекою державної незалежності, територіальної цілісності [3].

Військовий стан може супроводжуватися обмеженнями у вільному русі, евакуацією населення та загрозою безпеки в навколишньому середовищі. Перш за все, важливо розуміти, що в умовах війни шкільне середовище зазнає суттєвих змін. Небезпека та стрес можуть вплинути на психоемоційний стан учнів та вчителів, а також на загальну атмосферу в навчальному закладі. У таких умовах педагоги, учні та їх родини зазнають впливу стресу і емоційного дискомфорту. Педагогічними працівниками мають розроблятися програми та заходи, спрямовані на адаптацію дітей до нових умов, покращення їхнього психологічного стану та загального самопочуття. Вчителям слід бути готовими до можливості непередбачуваних ситуацій і адаптуватися до них. Вони повинні розглядати можливість гнучкої організації навчального процесу, з урахуванням можливих перешкод у вигляді евакуації, обмеження на переміщення тощо.

Відбулися зміни у формах навчання. Відповідно до статті 9 Закону України «Про освіту» освітній процес може відбуватися за наступними формами: інституційною, заочною, індивідуальною. Важливо підібрати найбільш оптимальну форму навчання, при цьому бажано не призупиняти навчальний процес для учнів 1-4 класів [5].

2. Психологічна підготовка учнів та вчителів до військових умов.

Проблеми психічного здоров'я дітей порівняно з дорослими мають більш прямий зв'язок з оточенням, особливо з ситуацією у сім'ї, з тими психічними станами, у яких вони там перебувають. Залежно від ставлення учнів до школи, шкільне життя може виступати масовим психотравмувальним або психозахисним чинником в залежності від учнівського психічного стану задоволеності або незадоволеності умовами та змістом навчального процесу [7, с. 224].

Неможливо мирному населенню бути абсолютно готовими до війни. Більшість населення України воєнний конфлікт у 2022 році застав зненацька. Педагоги мають вміти урівноважити свій емоційний стан та бути готовими надати психологічну допомогу дітям, які можуть пережити стресовий стан через військові дії. Зараз завданням освітян є допомога дітям відчувати хоч невеликий, але безпечний простір. Велика кількість учнів досі перебувають у шоковому стані. Батьки та педагоги не можуть передбачити, що саме стане тригером для травматичних реакцій. Варто випромінювати уважність, емпатійність, почуття такту та відчуття опори, котрі необхідні дітям в такі важкі для всіх часи [4].

Велика цікавість дитячих практичних психологів до психологічного стану дітей шкільного віку, використання адаптованих психологічних технологій і методів психотерапії дає можливість ефективніше вирішувати завдання, котрі освітяни ставлять перед психологічною наукою – якісний психологічний супровід становлення гармонійної особистості учня початкової школи [8, с. 191].

У період військового конфлікту звичними речами є те, що діти можуть відчувати стрес, невпевненість та страх. Для забезпечення адекватної адаптації важливо організувати сесії психологічної підготовки для дітей (як групові, так і індивідуальні), під час яких їм надається інформація про поточний час та вони мають можливість обговорити свої почуття та страхи. Також корисно надати дітям практичні навички методів релаксації та розслаблення. Наприклад, якщо поруч з вами учень який трясеться, у нього великий викид адреналіну, то у такій ситуації нема сенсу говорити «Розслабся», «Не панікуй», «Тримай себе в руках», а треба запропонувати якийсь рух сказавши їй: «Випий води», «Закутайся», «Порахуй кількість однокласників». Створення позитивного психологічного клімату можуть допомогти учням пережити стресовий період. Важливо зберігати емоційне благополуччя школярів.

3. Формування умінь самозахисту та безпеки.

У військових умовах безпека дітей стає пріоритетною задачею. Для цього необхідно ввести наступні заходи:

- Організація безпеки в навчальному закладі. Забезпечення безпеки в навчальному закладі включає перевірку себе та зміцнення будівельної конструкції, створення запасних виходів, перевірку надійних засобів комунікації та можливості швидкого повідомлення батькам про стан дітей, а також організацію системи тренувань на випадок надзвичайних ситуацій.
- Освітні заходи щодо безпеки. Учні повинні бути навчені базовим принципам безпеки в умовах військового стану, включаючи правила евакуації, захисту від обстрілів та першої медичної допомоги. Для проведення даних інструктажів доцільно запрошувати медиків, військових, поліцейських, адже дані люди – професіонали своєї справи і зможуть надати ефективні поради, котрі використовуються на практиці та є дієвими.

Також важливо дбати про фізичне здоров'я учнів, не дарма метою фізкультурної освітньої галузі є формування у дітей шкільного віку стійкої мотивації до занять фізичною культурою і спортом, підвищення функціональних можливостей організму, вдосконалення життєво необхідних рухових умінь та навичок [1].

Освітнє середовище для учнів початкової школи має бути безпечним місцем, в котрому діти відчуватимуть себе захищеними та в безпеці [2].

4. Використання інформаційних технологій та дистанційного навчання

Умови військового конфлікту призвели до обмеження у доступі до ресурсів та змін у розкладі навчання. Учителі повинні бути готові до гнучкої організації навчального процесу, використання альтернативних методів навчання та оцінювання. Важливо також надати учням можливість розвивати творчі навички та самостійність. Військовий стан призвів до обмеження можливостей традиційного навчання в аудиторії. Пряма комунікація можлива не у всіх закладах освіти. Використання онлайн-ресурсів та дистанційних технологій стає ефективним способом продовжувати навчання.

Серед українських педагогів та школярів користуються найбільшою популярністю наступний інструментарій: 1. Google Classroom – платформа, розроблена Google, котра дозволяє вчителям створювати класи, надавати завдання, спілкуватися з учнями та відстежувати їх прогрес. 2. Microsoft Teams – платформа для комунікації та співпраці, що включає в себе можливості відеоконференцій, чату, спільного доступу до документів і завдань. 3. Zoom являє собою сервіс для відеоконференцій, який можна використовувати для віддалених уроків, дистанційних зустрічей і онлайн-комунікацій. 4. Kahoot! – інтерактивний ігровий інструмент, який може бути використаний для організації веселих і навчальних вікторин та грифінгів. 5. Padlet – віртуальна дошка, яку можна використовувати для спільної роботи над проектами, обміну ідеями та відображення інформації. 6. Scratch – програмоване середовище для дітей, допомагає вивчати основи програмування через створення анімацій та ігор.

5. Взаємодія з батьками та спільнотою

Співпраця з батьками та громадськістю набуває особливого значення в умовах військового стану. Батьки виявились теж не готовими до нових військових реалій, з ними має проводитися окрема робота педагога і психолога. Корисними є спільні заходи за підтримки сімей та забезпечення комунікації між школою та спільнотою. Ефективними способами залучення батьків будуть запропоновані вчителем родинні челенджі («Як ми проводимо свій вільний час», «Батьки – частина школи»), флешмоби, ярмарки, спільні екскурсії та подорожі, залучення батьків до виготовлення різних робіт для класу, школи.

Важливо створити сприятливе соціальне середовище для учнів. Регулярні спілкування з педагогами, психологами та іншими дітьми можуть допомогти зберегти психічне здоров'я та підвищити рівень самоповаги. Під час адаптаційного процесу для учнів початкової школи важлива підтримка і авторитет «ведення і наслідування», бо дитина є чутливою та уважною до тих, хто стає для неї опорою [6].

Навіть під час воєнного стану варто завжди пам'ятати, що метою початкової ланки освіти є всебічний розвиток дитини та її талантів, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості, розвиток компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних особливостей і потреб. Вчитель має розпізнавати, підтримувати та розвивати здібності дитини [1].

Нами були проведені бесіди з вчителями, котрі працюють з дітьми початкової школи в умовах воєнного стану. Вони підтвердили ефективність застосування на практиці виділених нами порад педагогам для полегшеної адаптації до нових реалій, а саме:

1. Турбота про себе – важливий аспект, намагайтесь не починати роботу без ресурсу. Турбота про свій стан проявляється в багатьох речах, таких як: похвала себе за всі досягнення протягом дня, відпочинок від соцмереж, практика позитивних афірмацій («Мені достатньо бути таким, яким я є зараз», «Я талановитий педагог», «Сьогоднішній навчальний день буде незвичним та продуктивним», тощо). Прикладом даної роботи педагогами було виділено ранкове коло, під час якого відбувається налаштування на навчальний процес та спілкування учасників освітнього процесу з метою налагодження емоційного стану. В школах педагоги часто наголошують, що турбота про себе – це не егоїзм, а необхідність!

2. Намагайтесь створювати для учнів безпечний простір, у якому б дитина відчувала близькість – “я з тобою”. Даний простір має містити в собі чітко структуровані правила та межі контакту. Вчителі застосовують це через бесіди з учнями про цінності та правила класу.

3. Співпраця з психологом – наша нова реальність, не цурайтесь її. Варто налагодити роботу з емоційним реагуванням на почуття та емоції. В освітньому просторі невід'ємним компонентом є фаза стабілізації – зміцнення та відчуття безпеки. Прикладом даної роботи, котра відбувається в дійсності, було названо відвідування психологом навчальних занять з метою корекції поведінки та налагодження психологічного стану дітей.

4. Під час ігрової діяльності намагайтеся не травмувати учнів метафорами про літаки або якусь військову техніку, бо це може викликати травмуючі спогади у дітей, котрі перебували під обстрілами. В роботі намагайтеся уникати деталей, котрі руйнуватимуться, бо це може нагадувати дітям зруйнований будинок. Вчителі намагаються не підіймати тему війни з дітьми, коли це не стосується теми уроку.

5. В навчальному процесі робити акцент на стабільність у теперішній реальності, відволікати дітей і розважати цікавими фактами, захопливими розповідями, поринати разом з ними у світ науки, досліджувати його незлічені виміри. Інформація про війну, танки, вибухи й так є в їх оточенні учнів, бо вони чують про це від батьків, рідних і близьких та бачать у новинах [4].

Висновки. Отже, навчання учнів початкової школи в умовах військового стану є складною, але надзвичайно важливою задачею. Вона вимагає комплексного системного підходу та співпраці всіх учасників освітнього процесу: вчителів, адміністраторів, батьків та учнів. Педагоги повинні бути готовими до непередбачуваних обставин та мати стратегії, які дозволять забезпечити нормальний розвиток та навчання дітей навіть в умовах військового конфлікту. Надійна організація, психологічна підтримка та успішний підхід до навчання становлять основу успішної методики в цих умовах. Важливо пам'ятати, що діти – це найвразливіша частина суспільства, тому їх безпека та психологічне благополуччя повинні бути в центрі уваги в умовах військового конфлікту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про внесення змін до Державного стандарту початкової освіти: Постанова Кабінету міністрів України від 24.07.2019 року № 688. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 23.09.2023 року).
2. Методичні рекомендації щодо адаптаційного періоду для учнів першого класу: Наказ МОН України від 20.08.2018 № 925 URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/1-klas-nysh/nmo-923-dodatok.pdf> (дата звернення: 25.09.2023 року).
3. Воєнний стан: Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%BE%D1%94%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD (дата звернення: 23.09.2023 року).
4. Коротка пам'ятка для вчителів, які працюють з дітьми під час війни. 9 правил: Нова Українська Школа. URL: <https://nus.org.ua/articles/kоротка-pam-yatka-dlya-vchyteliv-yaki-pratsyuyut-iz-ditmy-pid-chas-vijny-9-pravyl/> (дата звернення: 24.09.2023 року).
5. Освіта українських дітей за кордоном: сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/osvita-ukrayinskih-ditej-za-kordonom> (дата звернення: 25.09.2023 року).
6. Поради дитячого психолога Світлани Ройз: сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/pochatkova-shkola/poradi-psihologa/poradi-dityachogo-psihologa-svitlani-rojz> (дата звернення: 25.09.2023 року).
7. Юрченко В, Гришук М. Свердова Т. Системний психолого-педагогічний підхід до гуманізації вітчизняної шкільної освіти: практичний аспект. *Габітус. наук. журнал.*

2020. № 12 (1). С 222-228. URL: http://habitus.od.ua/journals/2020/12_2020/part_1/41.pdf
(дата звернення: 25.09.2023 року).

8. Юрченко В., Грищук М., Мороз О. Системна сімейна психотерапія як практичний засіб роботи психологів системи освіти України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія» : науковий журнал.* 2020. №

11. С. 190–195. URL: <https://journals.oa.edu.ua/Psychology/article/download/2989/2749>
(дата звернення: 23.09.2023 року).

Науковий керівник докторка педагогічних наук, професорка Петухова Л.Є.